

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

ՏԱՐԵԳԻՐՔ

1925

Պոսթընի «ՀԱՅՐԵՆԻՐ» Տպարանը լոյս ընծայեց այս տարի աղուոր հատոր մը, «ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ ՏԱՐԵԳԻՐՔ»ը, թէ ինչ արժէք ունի այս 762 էջոց պատկերազարդ հատորը՝ բաւ է որ ընթերցողը ականարկ մը տալ ուզէ. և ահա պիտի համոզուի որ Յ. Խաչմանեան երկրորդական գործ մը չէ որ կը ներկայացնէ Հայ համայնքին, մասնաւորապէս Ամերիկահայուն՝ որուն սեփական Տարեգիրքն է այն։

Ուրեմն Տարեցոյցներու կարգին մէջ զոյգ ջոշեր կ'ունենանք այժմ. — Թէոդիկի «ԱՄԵՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՑԵՐ» և Խաչմանեանի «ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ ՏԱՐԵԳԻՐՔ»ը. մէկը՝ Հին, միւսը՝ Նոր Աշխարհէն ծնունդ առած. կրկնակ փարոսներ կարծես, որոնք կը կանգնին երկու աշխարհներու սահմանազրոյսներուն եզերքները. ցոլացիկներ են, որ և զլորտ խաչածնելով՝ փոխադարձ ողջունելու եւս կը մեկնին դէպ ի որրոցներն իրարու։

Թղթատենք քիչ մը։

Բարգէն եպս.է պատրաստուած պարզուկ Օրացոյցէ մը վերջ՝ Գեորգ Մեսրոպ կը զետեղէ զրութիւն մը այս վերնագրով. «Հայերը և Հայաստան», 1923 Յունվար 1-1924 Յուլիս 31. Ընդհանուր տեսութիւն մ'է սոյն շրջանի հայութեան քաղաքական արտաքին ու ներքին վիճակին վրայ։ Առանձին մասով կը խօսի «Խորհրդային Հայաստան»ի վրայ (1923 Ապրիլ 2-1924 Յուլիս 31 շրջանէ), նշանակելով անոր կազմը, արտաքին ու ներքին քաղաքականութիւնը, իրթական, զբաղանքներուն և տնտեսական կեանքեր, առանց երբեք ընթերցողին միտքը յղանկեցնելու՝ չափազանց խնդողմենքով։

Անմիջապէս վերջը պիտի հանդիպինք

Նուպար փաշայի զնահատական զրոյն, զոր կ'ուզէ Ամերիկահայ Գաղութին։ Յետոյ կ'երևին 1924ի հայ քաղաքական տարւոյն շուրջ յողումներով՝ նաև Հայաստանի նախորդ վարչապետներ, իւրաքանչիւրը պարզելով իւր ուրոյն տեսութիւնները. ահա այս պատճառաւ՝ աւելի հետաքրքրական կը դառնան անոնք։ Արժէքաւոր են Դ. Ունանունի բանասիրական կենսագրութիւնները երկու մտաւորականներու մասին, որոնք են «Թիֆլիսի Դասիք Յարաբիտ» նաև Ռաստմանց» և «Մովսէս Զոհրապեան Զոհրապեանց»։ Յակոբ Օշական թանկագին դեր մը կը ստանան «Զանկունաները» ծանօթացնելու. ուստի կը ներկայացնէ պարտիզակցի քնարերգակ մը՝ Գեղամ Գուշակեանը, որոյ կեանքի քնարին աղու թելերը վաղաժամ կտրած են դժբախտաբար։ «ԱՄԵՐ. ՀԱՆՐ. ՏԱՐԵԳԻՐՔ»ի էջերուն մէջ հրատարակուած են անոր անտիպ քերթուածներէն ութ հատ, ու նաև նամակ մը առ իւր հօրեղբայրը Գեորգ. Թորգոմ Գուշակեան Սրբազան. անոնց մէջ տարաբախտ երիտասարդը կը ցոլացնէ բանաստեղծի զգայուն խաղերու ներդաշնակութիւն մը։ Ա. Արարունեան վէպ մ'ունի, «Սիւ ճիւղորը», և Համաստեղ՝ «Թոնիկ և Հայրիկի գիւտարարը», իսկ Ա. Խաչմանեան կը պատմէ «Անճամ ժողովրդի տակներից»։ Գրական ականարկ մըն է լոկ «Վահան Մալեղուհի»ի վրայ Յովհ. Աւագեանի զբաժը։ Սեպուհ Սանփանեան կը խօսի Հայաստանի տնտեսական վերաշինութեան մասին, անդադարձնելով թէ մեր երկիրը ինչէր կը սպասէ Ամերիկայէն։ Բաց աստի՛ Ամերիկահայ քաղաքացիութեան դասին առթիւ կը ներկայացնէ Մ. Միսնեան «Հայք եւ Եւրոպայիք ցեղային տեսակետ», հեղինակաւոր վկայութիւններու մէջ բերումներով։

«ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ ՏԱՐԵԳԻՐՔ»ը կը պնդազարդէ նաև իր շատ մը էջերը՝ բանաստեղծութեան երգիներով, Երուսաղեմի քերթող Պատրիարքը «Խաղերոց» մը կու տայ իր քնարով՝ Արշակ Ծապանեանի՝ Ռոնտարէն «Երգ» մը. Ատա Նէկրիի Մայրոքիւնը երկու քերթուած

կ'ընծայէ Հ. Ռ. Ղազկիկեանի թարգմանութեամբ: Ասոնցմէ զատ հոս ու հոն զանազան ոտանաւոր և արձակ բանաստեղծութիւններով կ'երևին Սիւնի, Phenix, Օհան Կարօ, Վազգէն, Լևոն Տէր Սրապեան և ուրիշ շատեր:

Բժշկութիւնն ալ շատ կարևոր բաժին մ'ունի Տարեգրքին մէջ: Յիշենք նախ Յովհ. Գ. Էրկանեանի գիտական թելադրութիւնները «Կեդրոնական վարսիւսմ և բերնի ներածութիւն»ը արգիւելու մասին, Տօրթ. Ռ. Ս. Արեւիկան շատ զործնական միջոցներ կը ցուցնէ իր «Ատոնին դեղեր ու դարմանումներ» գրութեամբ: Հայութեան ստուգիւ պատուաբեր դէմք մըն է բժշկական աշխարհի առջև Տօրթ. Վ. Գազան, ճանձնի բերանի ու դէմքի վիրաբուժութեան մէջ: «ԱՄԵՐ. ՀԱՆՐ. ՏԱՐԵԳՐՔ»ը իբր ապացոյց անոր մեծ համբաւին կը գետնդէ պատկերներ քանդուած ու շտկոտուած դէմքերու:

Յ. Խաշմանեան ճոխացուցած է նաև իր Տարեգրքը՝ Գիտութեան ու Գեղարուեստի նուիրուած հետաքրքրական էջերով: Փայելեանի կը յանձնէ «Բուստի պատմութիւնը» գրել: Ս. Երկայնեան ու Սեդրաք Գլըճեան իրենց ինքնազարգացմանց պատմութիւնները կու տան: Իսկ Յ. Մէհրաբեան համառօտ ծանօթութիւններով կը ներկայացնէ «Ամերիկահայ երգչուհիներ»էն դէմքեր՝ իրենց նկարներով: Հետգհետէ կը հանդիպին Գիւրասաններու: Հանդերձ ինքնակենսագրութիւններով Ասոնցմէ զատ ճոխ հաւաքում մ'ունի Զարեհ Փրեմեան պարտիզակցի քաջավարժ Համալսարանական ուսանողը՝ գիտական շատ մը նորութիւններու շուրջ: Խաշմանեան զանց չէ բրած «Հատարայրերու յատուկ ժամանցներ» ալ զոնի՝ ընկերային հաճելի պահեր առթիւն համար:

Այս ամէնն ըսելէ վերջ՝ ամենամեծ պակաս մը թողած պիտի չըլլանք մեր գրախօսութեան մէջ՝ եթէ չներկայացնենք նաև Տարեգրքիս մէկ աննախընթաց ու բացառիկ հանգամանքը:

Խաշմանեան բաւ չի համարիր մինչև

հոս իր թափած աշխատանքն ու նիւթական ծանր զոհողութիւնները: Եզականութիւն մը տալու մտքով՝ զարմանալի համբերութեամբ մը հաւաքեր է սոյն հատորին մէջ 45 ամերիկահայ Միութիւններու կազմի մասին զոհացուիչ ծանօթութիւններ ալ: Բաց աստի՝ 5000 հասցէներ ամերիկահայ առևտրականներու, բժիշկներու, գործարտնաւորներու և բազմաթիւ արուեստաւորներու:

Ուրեմն «ԱՄԵՐԻԿԱԼԱՅ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ ՏԱՐԵԳՐՔ»ի երեւումը յոյժ պատուաբեր է Հայութեան, այդ պատճառաւ Պ. Յ. Խաշմանեան մեծապէս շնորհաւորելի կը դառնայ: Հանրութեան կ'իյնայ այժմ գնահատել ըստ արժանւոյն այդ պատուական գործը, որոյ կատարելութեան ի նպաստ նոր խրախոյս մը պիտի ըլլայ նաև անոր Տարեցուցագրին:

Հ. Ղ. ՏԱՅԵԱՆ

ԱՅԼԵԻԱՅԼԲ

ԶԱՆԱԶԱՆ ՔԱՐԻԻԿՆԵՐԸ

ԵՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԸ

◁ ○ ▷

(Շար. տես Բազմ. 1925, էջ 56)

Ամերիկայի և Կովկասի քարիւղները վերոյիշեալ հիւտրօքարպիւրներէն զատ կը պարունակեն նաև ոչ յագեցած հիւտրօքարպիւրներ, այսինքն դեռ օրինակի համար ջրածնին հետ միանալու կարող մարմիններ:

Այս ոչ յագեցած հիւտրօքարպիւրները հետեւեալներն են.

1. Հիւտրօքարպիւր էթիլէնիքներ (hydrocarbures éthyléniques), որոնց պարզութիւնը էթիլէնն է (Ethyène) $C^2 H^4$ կամ $CH^2=CH^2$, կարող՝ միանալու առկաւին ջրածնին (hydrogène) հետ վերածուելու համար էթանի (Ethane) $C^2 H^6$ կամ CH^3-CH^3 , որ ինչպէս գիտենք, Ամերիկայի քարիւղներուն մէջ զրաւուող յագեցած հիւտրօքարպիւր մըն է: